

СЕЋАЊЕ НА АМЕРИЧКЕ ХЕРОЈЕ ИЗ 1915.

Поштована секретарко за културу, госпођице Милошевић, поштоавни покрајински секретари, Ваша екселенцијо, господине Скат, драги гости из Амбасаде САД, поштовани директори установа, драге колеге, даме и господо...

Господине амбасадоре хвала Вам што сте данас са нама и што сте прихватили нашу молбу и учинили нам част, да и Ви говорите о књизи у издању Архива Војводине, ратним успоменама Дагласа Долда, *Авантура на Балкану 1915*, која је јединствено сведочанство о хуманости, одговорности, братској помоћи и коначној победи Добра над силама Таме, које су захватиле цео тадашњи свет, у до тада највећем рату у историји.

Дозволите ми на почетку, само кратко подсећање.

Архиви у Републици Србији су ове, 2018, обележавајући сто година од завршетка Првог светског рата, представили стручној и широј јавности неколико тематских изложби документа која они чувају и стручно одржавају, а која откривају велико поштовање и дивљење које су Американци осећали према српском народу и која сведоче не само о искреној наклоност два народа, већ о томе да су корени пријатељства и међусобног разумевања Србије и САД веома дубоки.

Високи државни званичници и интелектуални кругови САД-а су 1918, говорили да је српски народ 1389. године на Косову, бранећи своју државу и слободу, бранио и Европу, а да су у Првом светском рату и Србија и САД, у до тада највећем рату у историји човечанства бранили цивилизацију. Тај историјски морални капитал, обавезује све нас и данас, сто година касније.

Желим да подсетим да се **28. јула 1918.** у част **Српског дана** изнад Беле куће развила српска застава, што је било први пут, да се застава друге земље завијори изнад дома председника САД.

Роберт Лесинг, министар спољних послова Америке, је 1918, овако говорио у Конгресу: „Када се буде писала историја овога рата, најславнији одељак те историје носиће назив: **Србија**. Српска војска је учинила чуда од јунаштва, а српски народ претрпео је нечувене муке, и такво пожртвовање и истрајност не могу проћи незапажено – они се морају наградити ...”

Желим да подсетим и на, широј јавности, мало познат догађај у нашој заједничкој историји, а јединствен у дипломатској пракси. Наиме, **13 година**

пре него што су успостављени дипломатски односи између Србије и САД-а, Луј Чепкеј, генерални конзул САД-а у Букурешту, давне, **1868. године**, поверио је српском заступнику у Букурешту **Константину (Кости) Магазиновићу**, Србину из Руме, да он, у његовом одсуству, обавља послове америчког конзулата и заступа америчке интересе у овом делу Европе.

Бројна документа која се чувају у Архиву Србије и архивима у Србији, белодано сведоче о хуманитарним мисијама и медицинским експедицијама које су већ на самом почетку рата биле упућиване у Србију. Осим тога, архивска грађа сведочи о пријатељству, сарадњи и савезништву између Србије и Сједињених Држава, које се изграђивало **кроз разне видове дипломатских, трговинских и културних веза**, али и остваривању заједничких историјских циљева у Првом светском рату. Мисија Америчког црвеног крста са др Едвардом Рајаном на челу, упућена је у Србију убрзо по избијању рата, о чему сведочи оригинално писмо Михајла Пупина, српског генералног конзула у Њујорку, упућено српској Влади 8. септембра 1914. године. Копија овог писма ће се од ове године чувати у Националном архиву у Њујорку, захваљујући сарадњи Архива Србије и Амбасаде САД-а у Републици Србији.

Дајући свој допринос националном обележавању стогодишњице од завршетка Првог светског рата, Архив Војводине се определио да публикује архивску грађу из своје збирке, у форми монографског, **српско-енглеског издања**, које данас представљамо, а из којег је спонтано проистекла и истоимена тематска изложба архивских докумената, која су такође пред нама. За настанак једне књиге, увек су заслужни људи, не појединац, а њихова интеракција током рада на њој, увек допринесе да је јединствена. У том смислу, захваљујем Љиљани Дожић, која је **приредила** грађу за публикавање и Ивани Саундерсон Ђокић, преводиоцу грађе на српски језик; затим Драгани Катић, Александру Бурсаћу, Александру Димитријевићу, који су превели остале текстове и легенде на енглески језик; Татјани Цавнић, која је графички и ликовно обликовала књигу; Ивани Гојковић лекторки; Дарку Вуковићу који је потписао дизајн корица, и Весни Башић, уреднику ове књиге, која је све ове сегменте и послове уцелинила.

Књига је посвећена хуманитарној улози **једне од бројних** америчких медицинских и хуманитарних мисија у Србији током Првог светског рата. На позив већ тада угледног и славног професора и научника, Србина из Идвора, Михајла Пупина, јавила су се двадесет и четири америчка студента углавном са Колумбија универзитета да би кренули у рат, али не да ратују, већ да помажу, негују и лече. Вођени жељом да помогну српском народу у борби са епидемијама, глађу и ратним ужасима, ризикујући добровољно своје животе, доказали су да борба за идеале хуманости и правде има виши, универзални

смисао. Један од њих био је и **Даглас Долд**, аутор књиге, која сведочи о вечитој човековој тежњи за Добром и бољитком.

Тек минули век којим се у једном сегменту бави и ова књига, обележила су два светска рата, током којих су владали јаки савезнички односи Србије и САД-а, али и два различита друштвена уређења, друштвене и шире социјалне разлике. Ипак, односи две земље били су **обогаћени** најважнијим и најтрајнијим, **људским везама**, између Американаца и Срба. Трагедију 20. века, надвисили су својим научним делима, српски великани, који су задужили цео свет, **Никола Тесла и Михајло Пупин**, али и Американци који су добровољно полагали испит *хуманости*, и положили га.

На крају, да истакнем. Овај издавачки и изложбени подухват има и васпитно-образовни карактер, јер ће доприносити новом, промењеном односу шире заједнице према *књизи* и *архивској грађи* као културном добру и спознаји, о важности заштите. Захваљујући раду на документима и посредством докумената, предузимају се целовитија, и поуздана изучавања прошлости. **Архиви спречавају заборав.** Откривањем и објављивањем живог и убедљивог говора докумената, дајемо допринос у подстицању и ширењу свести, о значају и важности архивских докумената, као веродостојних историјских извора, који „сведоче о нашој, људској истини“, како је увек наглашавао наш нобеловац, **Иво Андрић.**

Др Небојша Кузмановић